

ЮВІЛЕЇ

DOI <https://doi.org/10.32782/2415-8127.2023.68.47>

ЗАКОХАНА В ІСТОРІЮ МЕДИЦИНИ ЗАКАРПАТТЯ

До 65-річчя від дня народження дослідника-краєзнавця, популяризатора історії медицини Закарпаття, фахового укладача та бібліографа Наталії Степанівни Вакули

ВАКУЛА НАТАЛІЯ СТЕПАНІВНА

провідний спеціаліст бібліотечної справи, дослідник-краєзнавець. В її доробку понад 70 наукових публікацій, присвячених історії розвитку медицини на Закарпатті та визначним її представникам.

Н.С. Вакула – автор фундаментальних видань про медицину краю:

«Нариси з історії медицини Закарпаття: з давніх часів до 40-х років ХХ століття» (2006), «Медицина Закарпаття 1939–1985 роки» (2019), «Медицина в мистецькій спадщині Закарпаття: альбом-каталог» (2022).

Засновник та автор проекту «Визначні постаті медицини Закарпаття».

Укладач та упорядник видань: «За покликом серця. До 90-річчя від дня народження Дмитра Снігурського» (2009),

«Історія отоларингології Закарпаття» (2014),

«Літопис неврології Закарпаття. До 100-річчя Д.О. Снігурського» (2019).

24 травня цього року Наталія Степанівна Вакула святкувала славний ювілей. Народилася в Ужгороді. Закінчила Ужгородську середню школу № 2 та філологічний факультет УжДУ (нині Ужгородський національний університет). З 1981 року працювала вчителем української мови та літератури в російськомовній середній школі № 9 рідного міста. Вона залюбки і наполегливо прививала учням, дітям російськомовних сімей, любов до українського слова і досягала хороших результатів.

З 1995 року Н.С. Вакула – в обласній науковій медичній бібліотеці. Працювала на посадах методиста,

провідного методиста, завідувача відділу науково-методичної роботи. З 2001 року у зв'язку з реорганізацією установи – провідним методистом бібліотечного відділу Обласного медичного інформаційно-аналітичного центру (ОМІАЦ).

2007 року в Ужгородському училищі культури здобула ще одну фахову освіту за спеціальністю «Бібліотечна справа». Після чергової реорганізації установи, пов'язану з медичною реформою, з 2009 до квітня 2020 року обіймала посаду провідного бібліотекаря відділу комплектування медичної бібліотеки Закарпатського обласного медичного інформаційно-аналітичного центру (ЗОМІАЦ).

Наталія Степанівна Вакула – винятково скромна, добросовісна і відповідальна людина. Упродовж трудової діяльності в медичній бібліотеці максимально розкрився її талант краєзнавця та дослідника-науковця. Очоливши відділ науково-методичної роботи, за дорученням керівництва вона почала вивчати історію зародження медицини на Закарпатті та її розвиток від сивої давнини до сучасності. Сьогодні Н.С. Вакула – автор понад 70 наукових публікацій у фахових медичних та краєзнавчих виданнях, автор 5 монографій, 9 біобібліографічних покажчиків, присвячених визначним постатям медицини Закарпаття, укладач і упорядник 4 монографій та автор цілого ряду статей до них.

А почалося все з того, що багато років тому Наталія Степанівна відповідально почала вести науковий пошук біографій перших медиків Закарпаття, створювати й поповнювати історіографію медичного краєзнавства новими джерелами.

Працюючи в архівах міста і відділах наукової бібліотеки УжНУ нею серед багатотисячних книжкових фондів були розшукані стародруки з медицини, про які ми не знаємо і навіть не підозрюємо, що є такі в Ужгороді: військово-польова «Фармакопея» Jacobo Wylie, підготовлена до друку нашим земляком І.С. Орлаєм у 1808 році, «Повивальная бабка» І. Горна (1764), «Руководитель к изгубльнм здравлю» К. Пейчика (1854), «Новый домашний лечебник» М. Пекена (1796). Усі вони, як свідчать дарчі написи, були надіслані І.С. Орлаєм єпископу Андрію Бачинському до бібліотеки і таким чином опинились на Закарпатті, терпляче чекаючи на своє дослідження науковцями УжНУ.

Результатом пошуково-дослідницької роботи Н.С. Вакули стала монографія «Нариси з історії медицини Закарпаття: з давніх часів до 40-х років ХХ століття», яка вийшла друком у 2006 році. Це знакова книжка для Закарпаття, адже вона вперше узагальнює відомості про розвиток медицини в краї. Із «Нарисів...»

читач дізнається про виникнення на Закарпатті монастирської медицини, про діяльність церковно-монастирських лікарень, зародження цехової медицини; розвиток медицини Закарпаття у XVIII–XIX століттях, про розвиток охорони здоров'я краю за Чехословаччини; розвиток медицини з кінця 1938 р. до березня 1939 р., про вищу медичну освіту між двома світовими війнами тощо.

Видання містить 40 нарисів про визначних вчених-лікарів, уродженців Закарпаття, організаторів медицини як на Закарпатті, так і за його межами, чий імена, на жаль, були незаслужено забутими чи замовчувалися, зокрема в радянські роки. Видання дає можливість ознайомитися з науковим надбанням лікарів-науковців минулого, уявити їх вклад у розвиток медичної науки і розвитку медичної справи в краї в цілому. Вони внесли свою частку у розвиток сучасної медичної галузі Закарпаття і мають на своєму рахунку значний для свого часу науковий здобуток – і це важливо.

З часом змістовні і науково вивірені матеріали Н.С. Вакули про медиків та медицину краю були опубліковані у виданнях, які видає Національна медична бібліотека України, – це «Імена в медицині у відгомоні часу» (2013, 2014, 2015 рр.), «Медицина в Україні. Видатні лікарі: біобібліографічний словник» (1997, 2002, 2005, 2007, 2012 рр.), а також у «Календарі краєзнавчих пам'ятних дат Закарпаття», який видає ЗОУНБ ім. Ф. Потушняка (2015, 2016, 2017, 2020, 2021, 2022 рр.).

Окремі матеріали з історії медицини краю вийшли друком у «Науковому віснику Ужгородського університету», серія «Медицина» (Випуск 18, 19, 21, 24, 28, 33, 37, 38, 43, 46, 48, 51), серія «Історія» (Випуск 10, 11); НДІ карпатознавства при УжНУ – «КАРПАТИКА» (Випуск 14, 24) та місцевих періодичних виданнях і були присвячені ювілейним датам.

Починаючи з 2010 року, на запрошення редакцій Наталія Степанівна пише статті про наших медиків і до поважних видань: «Зводу пам'яток історії та культури України. Закарпатська область», який видає Національна академія наук України; «Енциклопедії сучасної України», зокрема Т. 23, яку видає Інститут енциклопедичних досліджень НАН України; до краєзнавчого видання «Карпатська Україна. Документи і матеріали. Хроніка подій. Персоналії: у двох томах».

З великим натхненням працювала дослідниця над виданням «За покликом серця: до 90-річчя від дня народження Дмитра Снігурського. Штрихи до біографії. Спогади. Бібліографія. Фотоматеріали» (Ужгород, 2009), присвяченого лікареві-невропатологу, викладачеві Ужгородського державного університету, організатору неврологічної служби Закарпаття. До видання Наталія Степанівна написала фундаментальну статтю про життєвий і творчий шлях Д.О. Снігурського, уклала розділи та біобібліографію, підготувала до друку. До речі, це видання було підтримано учнями славного лікаря і рекомендовано до друку Науково-практичним товариством неврологів Закарпаття (протокол № 301 від 09 грудня 2008 р.).

Слід відзначити, що більше 20 років свого життя Наталія Степанівна присвятила популяризації діяль-

ності відомих особистостей медицини нашого краю. З 2012 року вона започаткувала серію надзвичайно цінних видань – біобібліографічних покажчиків, об'єднаних загальною назвою «Визначні постаті медицини Закарпаття», які почала видавати медична бібліотека ЗОМІАЦ. Крок за кроком Н.С. Вакула почала відкривати для закарпатців цікавий і неповторний світ життя визначних постатей медицини нашого краю. Так вийшли покажчики про лікаря-терапевта, науковця, першого начальника Управління охорони здоров'я на Закарпатті повоєнного періоду Степана Миколайовича Микуланинця (1903–1978) (2012 р.); лікаря-кардіолога, заслуженого лікаря України, доктора медичних наук, професора, який 22 роки очолював кафедру факультетської терапії УжНУ, академіка АН Вищої школи України Михайла Івановича Фатулу (2012 р.); лікаря-невропатолога й невтомного організатора неврологічної служби на Закарпатті після Другої світової війни Дмитра Олександровича Снігурського (1919–1999) (2012 р.); доктора медичних наук, академіка, автора національного підручника в Україні «Анатомія людини: в 3-х томах» Андрія Степановича Головацького (2014 р.); кандидата медичних наук, судинного хірурга Петра Гавриловича Мізуна (1930–1997) (2015 р.); першого анестезіолога і проктолога в області Юлія Юлійовича Боршоша (1936–2003) (2016 р.); про директора і будівничого Ужгородської міської лікарні, славного лікаря Андрія Новака (1849–1939) (2016 р.); професора, заслуженого працівника вищої школи України, хірурга Олександра Васильовича Федінця (1897–1987) (2018 р.).

Завдяки старанням Н.С. Вакули у виданнях зафіксовано наукові надбання лікарів-науковців, представлено матеріали та літературу про їх життя і діяльність, фотоматеріали. Досліджуючи усі напрямки діяльності лікарів та вибудовуючи найоптимальніший і сприятливий вибагливим користувачам формат бібліографічних посібників, ювілярка досягла поставленої мети. Із біобібліографічних посібників Н.С. Вакули ми дізнаємося про події особистого і громадського життя лікарів, прояви їх літературно-мистецького життя. Н.С. Вакула протягує ниточки своїх досліджень у родинному колі, серед друзів, вихованців, пацієнтів, колег. Особливу увагу приділяє людським якостям, рисам характеру, способу і філософії життя, уподобанням. Бо вони є особистостями, які не тільки рятують від тяжких недуг, а ще вони є прикладом наслідування для молодого покоління фахівців у багатьох благородних справах та служінню людині, її здоров'ю і щастю.

Кожне укладене Наталією Степанівною видання схвально сприймає фахове середовище. Неоціненну допомогу її покажчики надають тим, хто займається дослідницькою діяльністю. Акумуляована у біобібліографічних посібниках інформація почерпнута з різних джерел (каталогів, картотек та ін.), які знаходяться у медичній бібліотеці, Науковій бібліотеці УжНУ, ЗОУНБ імені Ф. Потушняка, приватних бібліотеках, державних архівах і архівах родин, архівах осіб, яким вони присвячені.

Наталія Степанівна як бібліограф і укладач, з великою скрупульозністю, бережливістю відноситься до кожної біографічної і бібліографічної деталі, факту,

які включає у посібники. Саме це і пояснює наведено на авантитулі багатьох покажчиків переконливе твердження: «Визначні особи постають з тих справ, які вони творили, газетних публікацій минулих років та особистих наукових праць, надрукованих у спеціальних виданнях». Цінність біобібліографічних посібників ще і в тому, що поданий матеріал детально систематизований, і це дозволяє легко у ньому орієнтуватися. У чітких бібліографічних записках різних видів документів, які пов'язані з іменами відомих діячів медицини краю, простежується упорядкована історія та сьогодення медичної галузі Закарпаття. За основу упорядкування матеріалів обрано принцип історичної послідовності, який витримано скрізь: у висвітленні біографічних відомостей, інформації про час видання і публікації відображених документів, групуванні фотоматеріалів. Дуже важливо і цінно, що включені до посібників документи опрацьовано за принципом *de visu*, а в окремих випадках вони супроводжуються ще і додатковими анотаціями довідкового чи уточнювального характеру.

Досягнувши вершин майстерності у розробці і створенні різнопланових видань, Н.С. Вакула здобула визнання як науковця, фахового укладача, бібліографа та краєзнавця. До неї почали звертатися за історичними консультаціями, допомогою у розробці структури наступних видань про медицину Закарпаття представники медичної галузі. Так побачили світ видання: «Життя прожити – не поле перейти. Сторінки життя. Професійна діяльність. Творчість» лікаря-рентгенолога Михайла Ленчура (2013 р.), «Історія отоларингології Закарпаття» дитячого лікаря-отоларинголога Василя Дячука (2014 р.), «Літопис неврології Закарпаття» за загальною редакцією О.Р. Пулика та Н.С. Вакули (2019 р.). До речі, останнє видання вибороло друге місце у конкурсі кращої монографії року, який проходив 2019 року в Ужгородському національному університеті і черговий раз утвердив Наталію Степанівну у статусі науковця.

Прошли роки з часу виходу у світ першої ґрунтовної монографії Н.С. Вакули. У 2019 році вона наважилась представити нову монографію про наступні періоди розвитку медицини в краї – «Медицина Закарпаття. 1939–1985 роки». Видання охоплює роки, коли Закарпаття перебувало під окупацією гортіївської Угорщини і називалось Підкарпаттям, роки боротьби і визволення, дані про репресованих медичних працівників та працівників медичних установ, воєнні роки і перші кроки Закарпатської України в організації охорони здоров'я краю, роки розбудови охорони здоров'я та медичної науки після утворення Закарпатської області. У книжці представлено понад ста осіб, які, незважаючи на історичні перипетії, своє життя, талант і працю при-

святили медицині, здобули визнання, шану і повагу від закарпатців.

Здобутки Наталії Степанівни є вагомим внеском у загальну історію Закарпаття і медицини краю зокрема, піднісши її історію на новий рівень. Тому у 2017 році за значний вклад у збереження пам'яті з історії розвитку медицини на Закарпатті та активну багаторічну співпрацю з «Науковим вісником Ужгородського університету» Н.С. Вакула була нагороджена грамотою Ужгородського національного університету.

Особливою відзнакою для ювілярки є також опублікована редакційною колегією журналу «Вісник Червоного Хреста України» подяка за підготовку до друку в журналі № 1 за 2012 рік матеріалу з історії червонохресного руху на Закарпатті, який святкував своє 130-річчя (опублікована у другому номері журналу за 2012 р.), а також подяки на сторінках видань від авторів, які зверталися до Наталії Степанівни по допомогу.

У 2021 році за підтримки і допомоги заступника директора з наукової роботи Закарпатського обласного художнього музею імені Й. Бокшая Людмили Біксей Наталія Вакула підготувала унікальне видання – «Медицина в мистецькій спадщині Закарпаття: альбом-каталог» (2022). Воно містить матеріали про медиків краю, їх долі, про медичну етику, філософію та образотворче мистецтво і культуру в їх житті. У книзі представлено портрети та відомості про відомих лікарів, науковців Закарпаття минулого і сучасності, які своїми справами, науковими здобутками причетні до створення сучасної медичної науки та практики і увічнені митцями нашого краю засобами образотворчого мистецтва, що свідчить про їх професійне визнання суспільством і назавжди записано в історію Закарпаття. Як зазначено у передмові: «Більшість живописних робіт, представлених у цьому виданні, публікуються вперше. Вперше науково описані мистецтвознавцем (Л. Біксей) і подані у поєднанні з автобіографією медичного фахівця та краєзнавчими історичними фактами, мають мистецьку цінність і вперше представляються широкому загалу».

Отже, Н.С. Вакула є справжнім патріотом Срібної Землі, збирачем, літописцем, популяризатором історії охорони здоров'я Закарпаття, блискучим дослідником відомих і замовчуваних постатей медичних фахівців, які займають почесне місце серед визначних особистостей нашого краю і гідні внесення їх до історії медицини в національних масштабах.

Праця Наталії Вакули з часом досягла максимального вияву, набувши характеру важливого інформаційного ресурсу. Суспільству потрібні такі особистості, які служать засобом консолідації в ім'я розбудови майбутнього, збереження наукової і мистецької спадщини представників медичної галузі нашого краю.

Андрій Головацький,

доктор медичних наук,

професор, заслужений працівник освіти України